

Eesti Vabadusvõitlejate Liidu Infoleht

VABA SÕNA

NR 48 JUUNI 2024

JUUNIKÜÜDITAMISE MÄLESTUSÜRITUS

Tallinnas Maarjamäel 14. juunil 2024

Reedel, 14. juunil möödus 83 aastat juuniküüditamisest, mil enam kui 10 000 inimest langesid Nõukogude Liidu terrori ohvriks. Selle meenutamiseks toimusid üle Eesti mälestusüritused.

Pärastlõunal avati Maarjamäel, Eesti kommunistiohvrite memoriaali nimekoridoris uued nimetahvlid. Nende hukkunute saatus on selgunud Eesti Mälu Instituudi uurimistöökäigus, mil tehakse koostööd lähedastest kuni saatkondadeni.

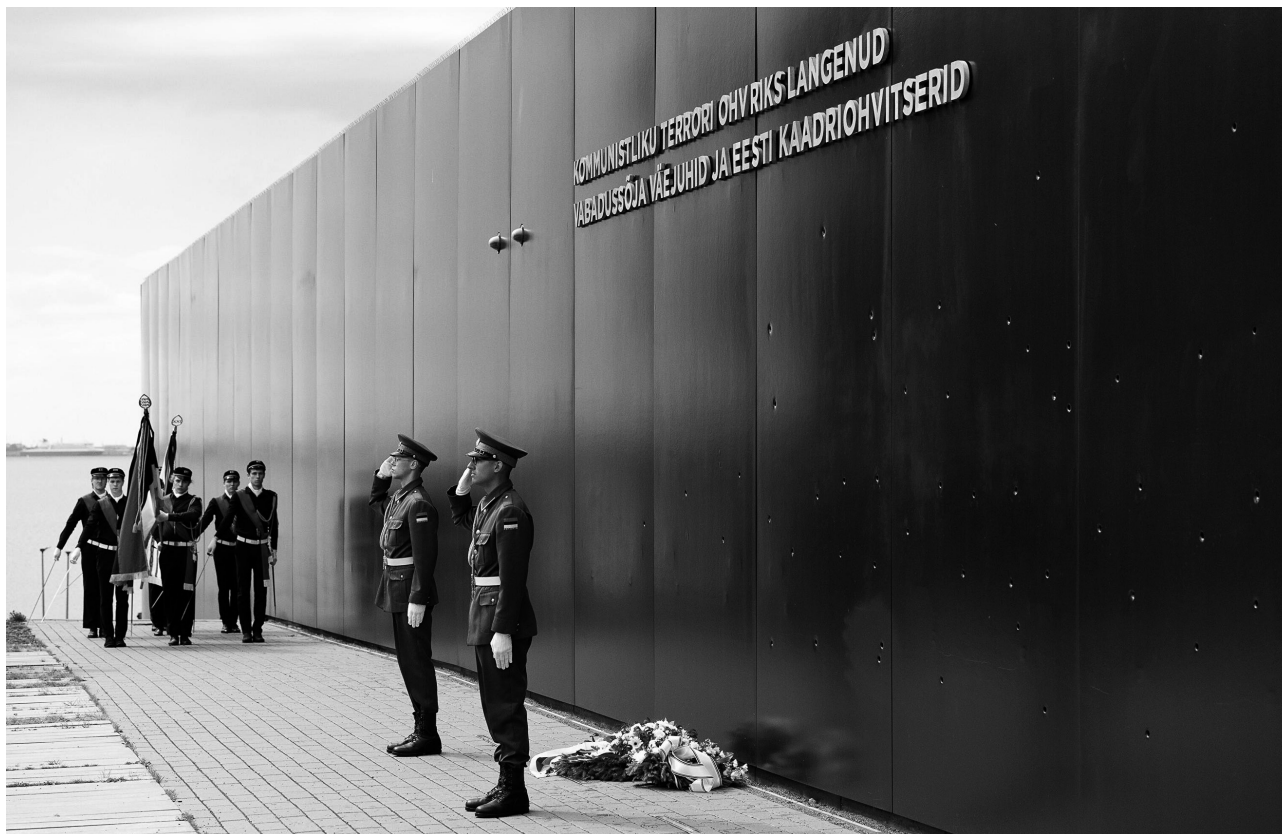
Hiljem asetas kaitseministeeriumi kantsler Kusti Salm kommunistiohvrite memoriaali juures asuva ohvitseride mälestusseina juurde pärja ning samas toimus tseremoonia, kus sõnavõttudega esinesid riigikogu esimees Lauri Hussar, diplomaatilise korpuse vanem Tšehhi suursaadik David Král, Eesti Memento Liidu juhatuse esimees Arnold Aljaste, Eesti Üliõpilaskondade Liidu juht Katariina Järve ja Eesti Mäluinstituudi korraldatud kirjavõistluse töö autor Arabella Antons. Mälestuspalvuse pidas EELK Põhja-Eesti piiskop Ove Sander.

14. juunil 1941 küüditasid Nõukogude Liidu okupatsioonivõimud üle 10 000 eestimaalase, kellest 7000 olid naised-lapsed-vanurid. Küüditamise eesmärk oli likvideerida moraalne, füüsiline ja õiguslik vastupanu okupantide režiimile. Vaenlaseks tembeldati kogu vastupanu osutav

elanikkond. Paljud aktiivsed ja isamaalised inimesed, kes olid eelneva 20 aasta jooksul andnud oma panuse parema Eesti loomisele ja Eesti iseisvuse hoidmisele, hukati 1942. aastal jõustunud surmanuhtluse otsuse alusel kaugel Siberis.

Kokku küüditas nõukogude režiim aastatel 1941–1951 Eestist enam kui 30 000 inimest, Memento andmetel olid neist ligi 10 000 alaealised.

VÄRSKA 14. JUUNI 2024

Täna Värskas mälestamas Eesti ohvitsere-märtreid, kelle käest oli võetud võimalus vastu hakata ning hukati punavõimude poolt 1941. aastal.

Aurivis Jakob Westholmi Gümnaasiumi riigikaitse suuna õppursõdurid ning eruohvitseride ja isamaaliste organisatsioonide esindajad.

Sündmused Värskas 13.–14. juunil 1941

Eesti ohvitseride arreteerimine Värskas

Rohkem kui kaheksa Eesti sõjaväelase küüditamist ja arreteerimist Värskas õppelaagrist meenutab Hermann Tõnisson kes oli siis 25-aastane allohvitser suurtükiväes.

Tema mälestusi Värskas toimunud avaldas ajakiri Kultuur ja elu.

13. juunil kella 13.00 ajal sööklasse minnes nägi Hermann Tõnisson tänavatel, kauplustes ja sööklas punaväelasi, nende hulgas ka kõrgemates aukraadides ohvitseri. Samuti pani ta tähele, et kõrvalistel teedel seisis palju tühje veoautosid ja autobusse.

„Meie ei saanud aru, miks on nii palju autosid Värskasse toodud. Politruk teadis rääkida, et homme varahommikul sõidavad meie ohvitserid õppustele. Diviisi autotranspordiuülem kolonel Rimmel sai käsu veoautod ja autobussid valmis seada tühjalt pikemaks sõiduks ja veoautod meie ohvitseride viimiseks Värskast Petsersisse. Sellele asjaolule ei pööranud meie erilist tähelepanu, sest sarnaseid suuri õppusi koos venelastega

oli ennegi korraldatud. Ohvitserid aga olid jäänud tõsisemaks ja murelikumaks. Neile polnud õppustest midagi räägitud. Üks staabi luurejaoskonna ohvitser oli eelmisel öösel salaja kuulanud raadiot, kus olevat räägitud, et Vene-Saksa sõda võib puhkeda mõne päeva pärast.

13. juuni õhtul olime meie kinos. Tuli staabist üks allohvitser ja teatas, et kõigil ohvitseridel ja allohvitseril, kes on kinos, tuleb sõita öisele õppusele, ärasõit on poole tunni pärast. Kaasa võtta relv ja vajalikud esemed, mida on tarvis õppusel. Antud tähtajaks olid kõik kohal, samuti veoautod. Kontrolliti, kas kõik õppusele määratud ohvitserid olid kohal, siis istusid veoauto kasti. Osa ohvitseri polnud õppusele minejate nimekirjas ja jäid maha. Nad küsisid, miks neid ei võetud õppustele? Staabi poliitilise osakonna politruk seletas neile, et õppus toimub mitmes järgus, et kõik osavõtjad ei leia rakendamist korruga, vaid järk-järgult ja igauks ei ole õppusel samal ametikohal, kus ta diviisis on. Seepärast jäid mõned ohvitserid nagu Luts, Viiret ja mõni veel.

Peale keskööd tulid tühjad veoautod tagasi. Autojuhid rääkisid, et kõik olevat arreteeritud, ära võeti relvad, isiklikud dokumendid ja esemed, mis neil kaasa olid “õppusele” minnes; kaarditaskus, portfelliid jne. Oli ka maha tõmmatud mündriid auastme tunnused. Seejärel viidud kuhugile ära. Juhid olid näinud Petseris ka palju eraisikuid perekondadega ja üksikuid, keda kodudest varahommikul ära toodud, küüditamise eesmärgil. Autojuhid hoiatasid meid, et laager on venelaste poolt ümber piiratud, välja saab ainult eriloaga.

Nüüd oli meil kõigil selge, kuhu läksid Värska kasse toodud veoautod ja autobussid 13. juuni õhtul. Mul on väga raske kirjeldada meie meeleolu ja tundeid, mis tol ajal meil olid.

Järgmisel päeval politruk selgitas meile, mis pärast ohvitserid ära viidi. Pärast Eesti liitumist Nõukogude Liiduga, olevat NSV Liit üle võtnud Eesti sõjaväelased punaarmee koosseisu, andes neile sellega karjäärivõimalusi, mida neil varem Eesti sõjaväes ei olnud. Aga osa endise Eesti sõjaväelasi, kes teenisid punaarmee koosseisus komandöridena, suhtusid vaenulikult Nõukogude Liitu, ei pidanud kinni antud vandetöötusest ja käisid läbi kodanliku korra pooldajatega. Nõukogude Liidu valitsus ei saanud seda sallida ja otsustas need komandörid punaarmeesst välja heita ning nüüd on nende kohta langetatud karistusotsus. Teistel siin pole enam midagi karta, tuleb jätkata rahulikult oma igapäevast tööd.”

Juuniküüditamise käigus vangistati ja viidi Venemaale 231 Eesti tegevväelast, peale selle veel 36 Eesti kaadriohvitseri, kes pärast 21. juunit olid sõjaväeteenistusest vabastatud. Kaks kolmandikku neist vangistati Värska-Petseri suvelaagrites, ülejäänud mujal Eestis. Ära viidud tegevväelaste hulgas oli 179 ohvitseri (sh lipnikud), 49 allohvitseri, 2 sõjaväemuusikut ja üks ilma auastmeta sekretär-kirjutaja Kindralstaabi luureosakonnast. Tegevväest ära viidute hulgas oli 14 koloneli, 10 kolonelleitnanti ja 40 majorit. 36 errusaadetud ja küüditatud kõrgema sõjaväelase seas oli 3 kindral-

majorit, 3 koloneli, 10 kolonelleitnanti ja 8 majorit. Mahalaskmistest pääses ja Siberi vangilaagrist pöördus kodumaale tagasi veidi rohkem kui 10%. Eesti ohvitserkonna likvideerimise eest kannavad kaheldamatult otsest vastutust Balti sõjaväeringkonna eriosakonna (OO – Osobõi Otdel) töötajad, sest nemad koostasid vahistamisele kuuluvate (all)ohvitseride nimekirjad ja koos abijõududega Moskvast ning Riiast viisid täide ka nende kinnivõtmise ja välja saatmise. Värska küüditamisi kirjeldati esmakordselt pikemalt saksa keeles Eesti Omavalitsuse väljaandes “Eesti rahva kannatuste aasta” (Tallinn, 1943, I kd, lk. 164): “14/15. juuni ööl väeosade ja üksuste korrupidajad tulid Eesti ohvitseride magamisruumi, hõiksid neile kätteantud nimekirjade järgi välja isikud, kes pidavat riietuma, rakmestuma ja kogunema väeosa staabi juurde. Kaasa kästi võtta kaarditasku, isiklik relv ja sumadan nr 1. Kokkutulnuile seletati, et minnakse taktikalistele õppustele. Et asi tõenäolisem oleks, selleks anti kõigile staabi juures kätte kaardid ja taktikalised olukorrad ja peeti veel lühike kõne, et komandörid hoidku õppustel oma väeosa au kõrgel. Ohvitserid laaditi ööpimeduses omnibussi ja sõit algas. Hiljem kättesaadud bolševike ja vangilangenud politrukide jutustustest selgub, et Petseri Kaitseliidu hoonesse meelitatud Eesti ohvitseride ja allohvitseride üle peetud seal kohut. Tribunali koosseis olnud pärit Riiast, kohtuistung kestnud 1,5–2 päeva. Kõikidele teatatud, et nad on degradeeritud ja et neid süüdistatakse kontrrevolutsioonis ning sabotaaži organiseerimises. Arreteerimisel tulnud ette rohkesti rabelemisi, kuid midagi lähemat ei ole teada. 16. juunil paigutatud ohvitserid Petseri jaamas kahte vagunisse, mis varsti saadetud teele Venemaa suunas.”

Tegelikult mingit kohtuistungit või sõjaväetribunali Kaitseliidu hoones ei toimunud, väljakutsutud võeti kinni üks haaval, teatati, et nad on armeesst vallandatud, ja viidi veidi hiljem jaamas ootavale rongile, millega nad Siberisse vangilaagritesse toimetati. Pärast Stalini surma vabanesid vähesed ellujäänud.

KOLMAS UUE KÜLMA SÕJA SUVI

Kahjuks jätkub endiselt Venemaa agressioon Ukrainas ja endiselt püsib rindejoon enam-vähem ühe koha peal. Seda vaatamata Vene sõjapäidevatele pealetungikatsetele. Tegelikult on ime, et Ukraina armee suudab suurriigi rünnakutele nii visalt vastu seista. Muidugi tänu Lääne massiivsele rahalisele abile, kuid seejuures tilgutatakse relvaabi piskuhaaval ja seda mitmesuguste kammitsevate tingimustega (keeld rünnata Venemaa territooriumi, mida sammhaaval leevendatakse).

Kogu see draama meenutab pidevalt üht vandenõuteooriat, mille kohaselt on Lääs huvitatud eelkõige mõlema sõdiva poole maksimaalsest nõrgestamisest ja ei soovi tegelikkuses Ukraina täielikku võitu – see tähendab Vene armee väljatõrjumist okupeeritud aladelt. Lääneriikide juhtide sõnad ja teod on pidevalt vastuolus ning Ukraina pooldajad teistes riikides muutuvad üha pessimistlikumaks. Seda enam, et Hiina toetab Venemaad omakasupüüdlikes huvides tõhusalt.

Segased lood on ka Lääneriikide relvatööstuse tootmiskahtude suurendamisega. Kas on võimalik, et paljude tööstusettevõtete arengumaadesse suunamisega ja endiste relvatööstuse töötajate asumisega muudesse valdkondadesse ning pensionileminekuga, samuti osade relvatehaste likvideerimisega „uue kujuteldava rahuajastu“ tulles ongi tõepoolest võimatu esimese külma sõja aegset toodangumahtu taastada?

Kuid ikkagi ei maksa arvata, nagu oleks Putini Venemaa võitmatu koloss. Tegemist ei ole NSV Liiduga, mis oli üks maailma kahest üliriiigist USA kõrval. Vene propaganda näib väitvat, nagu oleks Vene majandus hiilgavamas olukor-

ras kui enne sõja algust, kuid see on absurdne. Sõjatööstus toodab meeletutes kogustes relvi ja laskemoona, mis rindel häviv. Järelikult saab kõige muu vajaliku tootmiseks kulutada vähem ressursse.

Samuti kulutab Vene riik suuri summasid uute sõdurite värbamiseks ja kompensatsioonide maksmiseks langenute perekondadele ning ka sõjas invaliidideks jäänutele. Samuti on tänapäeva Venemaa kapitalistlik riik ja ilmselt läheb juba varsti massiliseks rahatrükkimiseks üha suurenevate kulude katmiseks, mis toob kaasa iga aastaga kasvava inflatsiooni.

Kuidas on lood ukrainlaste endiga? Selle kohta on erinevaid arvamusi, kuid kindlasti on väga paljud pikast sõjast väsinud ja sooviksid rahu sõlmimist. Teine osa ukrainlastest pooldab jälle edasisõdimist. Riigi juhtkond näib uskuvat lõppvõitu. Osa välismaale põgenenud ukrainlasi (ja neid, kes püüavad ka sel aastal pigem põgeneda, kui kodumaad kaitsta, on päris palju) aga sätib end juba Läände elama. Neid põgenikke oli 2022. aasta suvel-sügisel kokku 6 miljoni ringis, kuid osa neist pöördus hiljem juba Ukrainasse tagasi. Samas on sellise suure hulga elanikkonna põgenemine ja potentsiaalne ladu Ukraina riigi jaoks küllaltki negatiivse mõjuga.

Eestis aga ei paista poliitilised pinged sugugi vähenevat, pigem paisub rahulolematuse suuremaks ja riigil ei jätku raha mitte ühegi valdkonna jaoks. Valitsev kolmikliit aga käitub nagu luikhaug-vähk tuntud vene muinasjutus – igaüks üritab liikuda oma suunas.

Igal juhul näib tulevat kuum suvi.

TORIS VETERANIPÄEV

23. aprill Veteranipäev Toris

23. aprillil tähistati Eestis riigilipu heiskamisega päikesetõusul veteranipäeva, millega täname ja tunnustame neid mehi ning naisi, kes on sõjalistel operatsioonidel kodust kaugel tugevdanud Eesti julgeolekut ja rahvusvahelist tõsiseltvõetavust, samuti nende perekondi ja lähedasi. Sel aastal on mõtted suunatud ka Ukraina veteranide poole.

Veteranipäev on alates 2014. aastast ametlikult lipupäev, mistõttu kutsus kaitseväge kõiki

inimesi 23. aprillil heiskama oma kodudel riigilipud, et näidata toetust kaitseväge ja Kaitseliidu veteranidele.

Kaitseväge ja Kaitseliidu veteranide hulka kuulub üle 3400 inimese.

Sel päeval toimus Toris Eesti sõjameeste mälestuskirikus veteranipäeva mälestusteenistus ja saadeti üle riigi teele jürituled.

Tori kiriku taastajate ühenduse juhatuses esimees Keskpäeval algaval mälestusteenistusel teenis Kaitseliidu peakaplan Peeter Paenurm ja mängis Kaitseliidu Pärnumaa maleva orkester Saxon Kaido Kivi juhatusel. Altaritulest süüdati ja õnnistati jürituled, millest üks jõudis tava kohaselt Tallinna Lasnamäele 55 meetri kõrgusele Sõjamäele, kuhu on rajatud Jüriöö park, aga seda jagati teistelegi soovijatele.

Vabadusvõitlusele pühendatud jumalateenistuse järel jätkus veteranipäeva tseremoonia sõjameeste ja rüütlite kaitsepühaku Püha Jüri ratsamonumendi juures. Naiskodukaitsjad serveerisid kõhutäiteks suppi, kirikus oli võimalik kohvi rüübata ja vestlust jätkata.

Eesti sõjameeste mälestuskirikust on jürituled teele saadetud järjepidevalt 2001. aastast, väärtustamaks eestlaste vabadusvõitlust, tänu millele on meil oma riik.

Veteranipäeva tähistatakse lipupäevana, sellest edasi jätkub aprilli lõpuni sinilillekuu, toetamiseks sümbolse rinnamärgi kandmisega kaitseväge ja Kaitseliidu veterane ja tunnustades nende lähedasi.

MÄRTSIKÜÜDITAMISE MÄLESTUSÜRITUS 25. MÄRTSIL MAARJAMÄEL

METSAVEND OTTO-HILMAR OJAMETSA MATUS

Eerik-Niiles Kross

Matsime täna (11. mail 2024) Harju-Jaani (Raasiku) kalmistule ümber 1963 aastal metsavennana surnud ja salaja kodutallu maetud Otto-Hilmar Ojametsa.

Ojamets oli üks väheseid otseselt Eesti Vabariigi Rahvuskomitee ja Tiefsi valitsusega seotud mehi, keda venelased kätte ei saanud.

Tema elu on olnud hästi varjatud saladus, aga mõned olulisemad momendid on siiski teada.

Sündinud 30. septembril 1916 Riisiperes, Nissi vallas, elas Vilumäe külas Aida talus. 1936 aastast oli Riisipere Maanoorte ringi juhatuse liige. 1938–1940 oli Nissi vallavalitsuse sekretär ja maksuinspektor. Kaitseliidu liige, 1939 Kaitseliidu Nissi kompanii sekretär. 1941. aasta suvesõjas metsavend ühes salgas koos Juhan ja Endel Reigoga. Juhan Reigost sai hiljem Rahvuskomitee liige ja Otto Tiefsi valitsuse sisekaitse ülem.

Ojamets oli 1941–1944 Omakaitstes Nissi vallas, Omakaitse Riisipere rühmaülem, Omakaitse leitnant. 1943–44 Nissi Omakaitse relvur. Tegutses koos leitnant Evald Karotoomiga põrandaaluse Kaitseliidu loomisel. 1943 põgenes Karotoom, kelle sakslased relvade kõrvaltoimetamise eest vangistasid, saksa vanglast Soome ja asus Pitka teenistusse. Ojamets viis 1944 augustis Riisiperes läbi Pitka üksuse väljaõpet. Karotoom oli selleks ajaks Pitkaga koos tagasi tulnud ja just tema põhiliselt üksust formeeris.

Ojamets võttis osa Pitka üksuse Kose lahingust. 1944 septembris osales Nissis Eesti peastaabi viimasel koosolekul (toimus Omakaitse staabis Nissi pastoraadis), kus kindralmajor

Otto-Hilmar Ojamets

Maide jagas ülesandeid. Oli sidemees Tiefsi valitsuse ja Pitka üksuse vahel. 24.–25. septembril oli üks Valitsuse saatjaid Põgaris, arvatavasti osales ka Tiefsi valitsuse viimasel istungil.

Sügisel 1944 mõnda aega metsavend leitnant Evald Karotoomi salgas ülesandega leida sisse jäänud Tiefsi valitsuse meestele ülepääs. Salk hankis valepassid, Ojamets sai passi Jõelaane nimele ja asus oktoobris 1944 tööle Tallinna köievalvabrikus. Venelased jõudsid neile peagi jälile, Ojamets läks uuesti metsavennaks, Karotoom langes vangi ja hukkus põgenemiskatsel Vorkuta vangilaagrist 9. septembril 1946. (Karotoom oli ka Ojametsa tütre ristiisa)

Ojamets varjas ennast pikka aega Raasiku vallas Tõhelgi külas Kärdu talus, kus talle oli ehitatud pööningupunker. Sellest perioodist on oma mälestustes üht-teist kirja pannud Andres Tarand. Samas talus varjas ennast mõnda aega ka Helmut Tarand, Ojametsa külimees. 1958–1959 oli veel KGB aktiivses tagaotsimises. Suri metsavennana 3. detsembril 1963 ja maeti salaja Kärdu talu õue. Andres Tarandi tädimees. Martin Heremi vanatädi mees, Harri Moora külimees.

Aitäh Kaitseliidu Rävalla malevkonnale korra kohase tseremoonia eest. Mees saab nüüd rahu puhata.

Balti päritolu Raudristi Rüütli- kavalerid I osa

Jaanika Kressa

Eestlased räägivad neljast Raudristi Rüütli-
risti kavalerist, kuid tegelikult on siit, prae-
guse Eesti alalt, pärit kavaleere rohkem:
arvestust peetakse selle järgi, kus inimesed
sündinud, millisest pinnast nad võrsunud on.

Heino Ross jättis meile baltlastest Raudristi
Rüütli-risti ja Saksa Risti Kullas kavaleride nime-
kirja. Praeguse Eesti aladelt on ta neid kirja pan-
nud 12. Sõja elas neist üle kolm.

Eestimaa kubermangust on neid 3: Claus von
Kursell ja Jürgen von Nottbeck Revalist ehk Tal-
linnast, Ewert von Renteln Weißensteinist ehk Pai-
dest. Liivimaalt aga rohkem: Nils Bätge Pärnust,
Arthur Carl Johann von Ekesparre ja Eduard Hein-
rich Hartwig Reinhold v. Sass Saaremaalt, Günter
Westberg, Wolfgang Girgensohn ja Hans Heinrich
von zur Mühlen Dorpatist ehk Tartust. Ainus Fel-
lini kreisis ehk Viljandimaal sündinud kavaler on
Heimtali mõisas sündinud Karl Jakob von Sivers.
Kaks härrasmeest, Helmuth Max von Rucktesch-
hell ja Gustav Albert Alexander Kieseritzky pole
siin küll sündinud, kuid Rossi nimekirjas nad on ja
nende perekonnad on seotud Fellini linnaga.

Arthur Carl Johann von Ekesparre sündis 26.
detsembril 1912. aastal Saaremaal Kaarma kihel-
konnas Eikla (*Euküll*) mõisniku Armin Oscar
Reinhold Leopold von Ekesparre (1869–1919)
ja Meta Charlotte Dorothee von Wardenburgi
(1883–1949) kolmanda pojana.

1940. aastal oli ta kompaniülem, 1941. aas-
tast teenis 12. tankidiviisis, kus oli pataljoniülem,
kapteni auastmes. Osales Armeegrupi MITTE
koosseisus Minski ja Smolenski operatsioonides.
Septembrist toodi diviisi üle 16. armee koosseisu
ning osales Leningradi ja Tihvini suunal. Jõulust

1941 toodi üksus üle 18. armee koosseisu ja kuni
maini asuti Eestis. Saksa Rist Kullas omistati
talle 28. veebruaril 1942, lahingute eest Minski
ja Smolenski vallutamisel, on võimalik, et ta sai
selle kätte Eestis.

1944. aastal viidi Arthur von Ekesparre üle
13. tankidiviisi staapi. See diviis oli osa võtnud
Tšerkassi lahingutest ja hiljem Dnestri lahingu-
tes ja Kishinjovi kaitsmisest. 1945. aasta algu-
ses ülendati Ekesparre ooberstleitnandiks ja ta
oli 13. tankidiviisi staabiülem. Nüüd seisis ees
Ungari kaitsmine. Budapestis piirati nad sisse ja
13. tankidiviis hävis täielikult. Seda lahingut on
nimetanud teiseks Stalingradiks.

Ekesparrele omistati Budapesti kaitselahin-
gute eest Rüütli-rist 15. jaanuaril 1945. Millal ta
langes, pole teada, 12. veebruar 1945 tähistab
sissepiiratud Budapesti garnisoni kaitselahin-
gute lõppu ja siis tunnistati Arthur von Ekesparre
teadmata kadunuks.

Autasud:

Raudristi II ja I klass;
Saksa Rist Kullas 28. veebr 1942;
Raudristi Rüütli-rist 15. jaan. 1945.

Wolfgang Girgensohn sündis 5. mail 1914. aas-
tal Dorpatis. Sõjas osales ta 7. tankidiviisi koos-
seisus.

On teada, et teda autasustati Saksa Ristiga
Kullas 3. augustil 1943. Ta langes 31. augustil
1944. On maetud Salduse (*Frauenburg*) Saksa
sõjaväe kalmistule Kuramaal.

Autasud:

Raudrist II ja I klass;
Rünnakumärk;
Saksa Rist Kullas 3. aug. 1943.

Claus von Kursell sündis 6. aprillil 1910. aastal Revalis. Ta oli Wehrmachi ohvitser, Raudristi Rüütliristiga autasustati teda 17. oktoobril 1944 ja Saksa Rist Kullas anti talle 15. detsembril 1944.

Pärast sõda teenis ta Bundeswehris. Suri 22. veebruaril 1959. aastal Münchenis.

Raamatus “Revali ja Peterburi vahel” on peatükk tema mälestustega: Ümberasumise eelloost.

Tema mälestusi leidub ka Saksamaa arhiivis: Hptm. d. Res. Claus von Kursell.– Der Rückzug der 21. Inf.-Div. von Wolchowstroy an den Wolchow (Typoskript) – Deutsche Digitale Bibliothek (deutsche-digitale-bibliothek.de)

Autasud:

Raudristi II ja I klass;

Rünnakumärk;

Idamedal 1942;

Raudristi Rüütlirist 17. okt. 1944;

Saksa Rist Kullas 15. dets. 1944.

Hans Heinrich von zur Mühlen sündis 5. augustil 1912. aastal Dorpatis. 4. veebruaril 1942 anti talle Saksa Rist Kullas ja 28. veebruaril 1945 Raudristi Rüütlirist. Suri 27. märtsil 1999 Irvingis, Texases, USA-s.

1. nov. 1935 astus Wehrmachi, alustas lenduri koolitust. 1. apr. 1939 ülendati Neuruppini lennukooli instruktoriks allohvitseriks; 8. aug. 1939 Uffz., viidi üle 2./ KGr.z.b.V. 9; 10. mai 1940 sai lahingus raskesti põlvest ja säärest haavata; 1. aug. 1940 ülendati Feldwebeliks; 1. aug. 1941 ülendati Oberfeldwebeliks; 1. nov. 1941 liigitati ümber ohvitseri kandidaadiks; 4. veebr. 1942 Ofw., 2./ KGr.z.b.V. 9, pälvis Saksa Risti Kullas; 28. veebr. 1942: Ofw., autasustatud Transpordilenduri Rindelennunaastuga Kullas 20. juunil 1942; osales LKS 1 11. noorte sõjaväelaste kursusel. 1. okt. 1942 ülendati leitnandiks; 1. apr. 1943 Oberleitnandiks.

28. veebr. 1945 autasustati rekordi eest transpordipiloodina – Rüütliristi saamise hetkeks oli ta sooritanud kokku 495 rindelendu.

Autasud:

Raudristi II ja I klass;

Piloodi märk;

Saksa Rist Kullas 4. veebr. 1942;

Transpordilenduri Rindelennunaast Kullas 28. veebr. 1942;

Kuldne ripatsi ja unikaalse numbriga esilenulukk transpordipilootidele 9. nov. 1944;

Raudristi Rüütlirist 28. veebr. 1945.

Jürgen von Nottbeck sündis 26. aprillil 1917. aastal Revalis. Võitles 32. jalaväediviisis Sudeedimaal, Idarindel Demjanski kotis. 23. märtsil 1944 autasustati teda Saksa Ristiga Kullas. Raudristi Rüütliristiga 21.

jaanuaril 1945. Diviisi taganes läbi Balti riikide ja osales ka Kuramaa lahingutes.

Jürgen von Nottbeck suri 28. novembril 1967. aastal Saksamaal Darmstadtis.

Autasud:

Raudristi II ja I klass;

Jalaväe rünnakumärk 1. dets. 1941;

Idamedal 21. juuli 1942;

Demjanski kilp 31. dets. 1943;

Saksa Rist Kullas 23. märts 1944;

Wehrmachi ja Waffen-SS-i aunaast 30. okt. 1944;

Raudristi Rüütlirist 21. jaan. 1945.

Karl Jakob von Sivers sündis 8. veebruaril 1912 Liivimaal Heimtalis. Isa Hermann von Sivers (1879–1958) kutsuti Heimtali mõisa elama, sest sealne mõisahärra, tema onu, oli lastetus abielus. Ema Helene Gabriele Giamella (1879–1963) oli neiuna von Mensenkampff. Pulmapidu peeti Tarvastus 1910. aastal.

Karl oli paari esiklaps, talle sündisid veel õed Elisabeth Charlotte Rosalie Hermine 1914 ja Gabriele Gisela. Pere elas Heimtalis kuni mõisa võõrandamiseni maareformiga 1919. aastal. Karl Jakob von Sivers abiellus Berliinis Erica von Boetticheriga. Angerburgis Ida-Preisimaal

sündisid poeg Peter 1940. aastal ja tütar Gabriele 1943. aastal.

Karl von Sivers valdas vabalt saksa, eesti, vene, inglise ja prantsuse keelt. 1932. aastal liitus ratsarügemendiga Ida-Preisimaal Osterodes. 1937. aastal ülendati oberleitnandiks.

1940. aastal ülendati Rittmeisteriks. 12. oktoobrist 1941 – 9. septembrini 1942 kuulus 24. tankirügemendi. 8. augustil 1942 sai tank pihta ja tema haavata. 28. augustil 1942 viidi üle II/Pz.Gr. Rgt.21 juhtima. Elas üle Stalingradi lahingu. 16. märtsist 4. juulini 1943 juhtis Panzer Abteilung 52. Grafenvöhris varustati see pataljon äsja uute tankidega. Sivers haigestus ja jäi Grafenvöhri, loobudes ajutiselt pataljoni juhtimisest, mis osa-

les Kurski pealetungis ja kandis peamiselt suuri tehnilisi kaotusi. Pärast paranemist juhtis Sivers taas 52. Panzer Abt. 22. juulist 1943 – 23. jaanuarini 1944.

24. jaanuaril 1944 võttis 15. tankirügemendi juhtimise üle Meinhard von Lauchertilt, kui viimane läks puhkusele, olles saanud Tammelehe Rüütlisti juurde. Sivers autasustati Saksa Ristiga Kullas 10. jaanuaril 1944, Raudristi Rüütlistiga 6. märtsil. 1944. 10. aprillil leiti ta lahinguväljalt Buchachi lähiselt Proskurowis, Ukrainas. Postuumselt ülendati Ooberstleitnandiks.

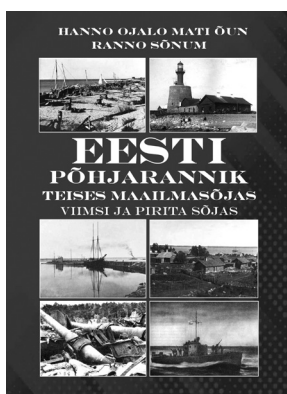
Autasud:

10. jaan. 1944 Saksa Rist Kullas;

6. märts 1944. Raudristi Rüütlist.

UUED RAAMATUD

Hanno Ojalo, Mati Õun, Ranno Sõnum

EESTI PÕHJARANNIK TEISES MAAILMASÕJAS. VIIMSI JA PIRITA SÕJAS

Raamatus kirjeldatakse eesti rannarahva elu-olu enne Teist maailmasõda ning sõjaraskusi, millega hiljem kokku tuli puutuda. Eraldi peatükid on pühendatud Viimsi rahvale ja samuti Pirita-Maarjamäe-Merivälja piirkonnale. Juttu tuleb Vene baasidest, rannakaitsesuurtükkidest, soomepoistest, 1944. aasta põgenikest ning vene piirivalvest.

Hanno Ojalo, Ranno Sõnum

SÕJAVÄELEN DUR REMI MILK JA TEMA AEG

Huvitava saatusega Eesti lendur Remi Milk (1920–2011) oli Eesti sõjaväe lennukooli viimase, okupatsioonieelse lennu kadett. Hiljem 1940. aasta sügisel tuli tal teenida Eesti armeest reorganiseeritud Punaarmee 22. territoriaalkorpuse lennueskadrillis, kust ta 1941. aasta juunis pärast Nõukogude–Saksa sõja algust metsa läks ja osales 1941. aasta sõjasuvel Hirvelaane pataljonis.

Pärastpoole teenis ta mitmes eestlastest moodustatud lennuüksuses Saksa sõjaväe koosseisus ning tema viimane teenistukoht oli 127. mereluure lennusalgas. 1944. aasta septembris, kui tuli selle lennusalga lenduritele käsk Saksamaale lennata, siis Milk lendas koos oma lendurvaatlejaga Rootsi.

Rootsis elades tegeles Remi Milk aktiivselt Eesti sõjalennunduse uurimisega ja avaldas Välis-Eesti ajalehtedes rohkelt selleteemalisi artikleid.

EESTI LIPU PÄEV – 4. JUUNI

Sinimustvalge Eesti lipp väljendab ühtust. 4. juunil 1884 pühitsesid 24 eesti üliõpilast esimese sinimustvalge lipu. Tudengilipust on saanud rahvast ja riiki ühendav Eesti lipp. Lipu heiskamine tähistab ühiste aadete ja väärtuste elujõudu

ning väljendab ühtekuuluvustunnet. Eesti lipu päeva tähistatakse üle maa, iseäranis Tallinnas Toompeal, Tartus Eesti Rahva Muuseumis ja Otepääl.

Eesti lipu pidulik heiskamine Pika Hermanni torni Tallinnas

Riigikogu juhatus ja Eesti Lipu Selts kutsusid riigilipu pidulikule heiskamisele Toompeale Kubneri aeda. Kell 11–17 said kõik huvilised külastada Pika Hermanni torni.

Hommikul **kell 7.00** heisati lipp Eesti Vabariigi hümniga saatel. Lipu heiskamist assisteerisid Tallinna Inglise Kolledži ja Jakob Hurda nimelise Põlva Rahvahariduse Seltsi esindajad.

Kõnedega esinesid Riigikogu esimees **Lauri Hussar** ja Eesti Lipu Seltsi esimees **Jüri Trei**. Õnnistussõnad ütles Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku peapiiskop **Urmas Viilma**.

Kubneri aeda olid üles rivistatud vahipataljoni, kaitseliidu, naiskodukaitse, noorkotkaste, kodutütarde, skautide, gaidide, koolide ning akadeemiliste ja isamaaliste ühenduste liputoimkonnad.

Mängis Sõjaväeorkester ning laulsid Eesti Naislaulu Seltsi koorid. Kooride esituses kõlasid Juhan Aaviku „Hoia, Jumal, Eestit“ Aleksander Leopold Raudkepi sõnadele ja Enn Võrgu „Eesti Lipp“ Martin Lipu sõnadele.

Kell 11–17 pääsesid huvilised Pika Hermanni torni.

Esimene sinimustvalge lipp

Lipu süünd – 4. juuni 1884

Ärkamisajal valisid eesti tudengid endale tunnusvärvideks sinise, musta ja valge. 1884. aasta varakevadel otsustas proua Paula Hermann muretseda Eesti Üliõpilaste Seltsile tunnuslipu. Preilid Miina Hermann (hilisem Härma) ja Emilie Beermann õmblesidki lipu valmis.

Lipu laius koos narmastega on 175 cm ja pikkus 375 cm. Lipp on valmistatud naturaalsest siidist ja kokku õmmeldud kolmest võrdsest, sinisest, mustast ja valgest paanist. Need on kokku õmmeldud masinaga, küljed on palistatud. Sinise ja valge paani külge õmmeldi 2 cm pikkused hõbedased brokaatnarmad, lehvisel narmad puuduvad. Vardapoolses küljes on 8 hõbetatud kinnitusrõngast. Lipule kinnitati hõbedase brokaatniitidest põimitud ehisnöör kahe samast materjalist ilututiga.

Esimene sinimustvalge lipp pühitseti Otepää kiriklas 4. juunil 1884. Kirikla saalis toimus lipu võimas pühitsemine ja õnnistamine: esmalt pidas tollane Seltsi esimees Peeter Hellat avakõne, seejärel pühitses lippu kirikuõpetaja Rudolf Kallas, seletades piiblisalmi najal, et nõnda nagu kepp muutus maoks, kui Aaron selle maha viskas, muutub mahavisatud truudusetootus hädaohlikuks truuduse murdjale enesele. Pühitusakti lõpus lõi Kalevipoja-õhtute algataja Heinrich Rosenthal hõbenaela ajaloolise sinimustvalge lipu vardasse.

27. APRILL – SOOME VETERANIPÄEV

Riiklikku Veteranipäeva tähistatakse Soomes alates 1987. aastast ja sel päeval tädatakse ühtlasi kõiki Soome vabaduse eest võitlejaid, kaasa arvatud Eesti soomepoisse, keda on kahjuks on meie sekka jäänud vaid üksikud. Sel päeval 1945. aastal lõppes Soome pinnal sõdimine – viimased

riigis olnud Saksa väeosad taganesid üle piiri Norra territooriumile.

Tallinnas Metsakalmistul pani Soome suursaatkond ja mitmed organisatsioonid Eestis sel päeval pärjad soomepoiste mälestusmärgile.

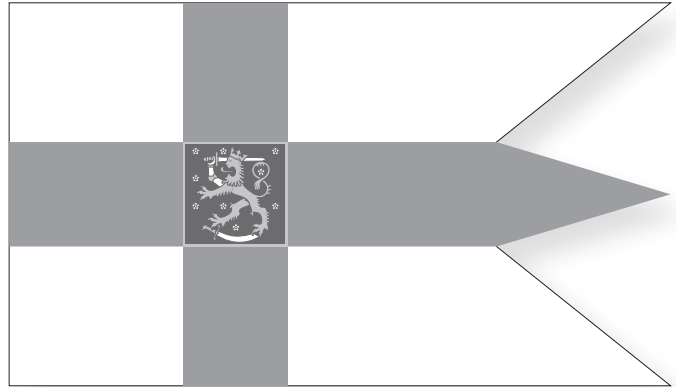

4. juuni on Soome kaitsejõudude lipupäev ja marssal Carl Gustaf Emil Mannerheimi 157. sünniaastapäev.

Carl Gustaf Emil Mannerheim

Soome kaitsejõudude lipp

VÕIDUTULE SÜÜTAMINE TORIS 22. JUUNIL

Eesti sõjameeste mälestuskirikus Toris toimus 22. juunil Eesti Reservohvitseride Kogu teeneteristide üleandmine ja võidupühale pühendatud tänujumalateenistus ning mälestustule süütamine. Tule õnnistas piiskop Anti Toplaan, kes seejärel saatis tuld joostes kuni Pärnuni.

Reservohvitseride Vane-
matekogu nimel kõneles
tseremoonial major Andre
Lilleleht, riigikaitsekomis-
joni poolt esimees Kalev
Stoicescu, Kaitseliidu
ülem kindralmajor Ilmar
Tamm ning Kaitseliidu
endine ülem kindralmajor
Riho Ühtegi. Teeneteris-
tide kavaleride nimel kõne-
les proua Iti Aavik.

Võidutule süütamise ja
õnnistamise palvuse viisid
läbi Kaitseliidu kaplanid
Eduard Kakko, Lauri Kur-
vits, Arvet Ollino, Hanno
Saks, Tõnu Veldre ja Pee-
ter Paenurm. Kõne pidas ja
mälestustule pühitses piis-
kop Anti Toplaan, kes tegi
seda esimest korda Saare-
Lääne piiskopina. Teenis-
tusel mängis Pärnu Noorte
Puhkpilliorkester dirigent
Rein Vendla juhatusel.

VÕIDUPÜHA TÄHISTAMINE NARVAS

23. juunil 2024

Tänavusel võidupühal toimus Kaitseliidu paraad ja maakaitsepäev Narvas.

Kaitseliit tähistas 23. juunil võidupüha Narvas, kus pidupäev algas juba kell seitse hommikul riigilipu heiskamisega Narva linnuses ning kulmineerus paraadi ja maakaitsepäevaga.

Lipuheiskamisele järgnes pargade asetamine Narva Garnisoni kalmistule ja kell 9:45 toimus Narva Aleksandri kirikus oikumeeniline jumalateenistus. Päeva tippündmus, paraad Narva Peetri platsil, algas kell 11.00 vabariigi presidendi Alar Karise saabumisega, kuid üksused hakkasid rivistuma juba pool tundi varem. Paraadil osales tuhat riigikaitsjat nii Eestist kui välismaalt.

„Tänavune paraad on mitmes mõttes eriline, sest esiteks on see meeldetuletus kõigile Eesti inimestele, et Narva on Eesti linn ja Kaitseliit seob kogu ühiskonda. Teiseks on seekordne paraad tõenäoliselt oma osalejate arvu ja pealvaatajate üldarvu tõttu üks suurimaid seni tehtud paraade,“ ütles paraadi peakorraldaja ülemveebel Andri Harkmann.

Ülemveebel Harkmann lisas, et kuigi tegemist pole esimese paraadiga Narvas, siis viimaste aastate sündmused annavad asukohale erilise tähenduse ning olles teatud mõttes ka osa integratsioonist, siis saadab laiemale üldsusele sõnumi, et Kaitseliit on turvavaibaks kogu Eestile.

Vabariigi president andis paraadil kaitseliitlastele ja naiskodukaitsjatele üle võidutule, mille nad viisid edasi oma kodumaakondadesse. Tänavused tuletoojad olid Kaitseliidu parimad laskurid. Võidutuli süüdati paraadipäeva hommikul, ühendades selle jaoks muinastule ja mälestustule.

Kõned pidasid Vabariigi President Alar Karis ja Kaitseliidu ülem kindralmajor Ilmar Tamm. Narvas rivistusid üles kaitseliitlased, naiskodu-

kaitsjad, kodutütred ja noorkotkad Kirde maakaitseringkonnast. Platsil sai marssimas näha Kirde maakaitseringkonna snaiprirühma ja võitlusgrupi võitlejaid. Liputoimkondadega osalesid paraadil Kaitseliidu kool, küberkaitseüksus ja valveteenistus.

Narvas marssisid ka partnerid politsei- ja piirivalveametist, vanglateenistusest ning päästeametist ja päästeliidust. Liitlasriikidest osalesid paraadil esindused Soomest, Leedust, Lätist, Taanist, Poolast, Ameerika Ühendriikidest, Suurbritanniast, Prantsusmaalt ja Rootsist.

Marsiviise mängisid kokku kolm orkestrit – Pärnumaa maleva orkester, Tallinna maleva ja Jõgeva maleva ühendorkester ja sõjamuuseumi sõjaväeorkester. Lisaks sai paraadil näha ka Sakala maleva torupilliüksust.

Võidupüha tähistamine kulmineerus kell 12:00 algava maakaitsepäeva ja tehnika näitusega nii Peetri platsil kui ka väljaku kõrval asuval rohealal Puškini alleel, kus sai näha nii Kaitseliidu, kaitseväge kui ka liitlasriikide tehnikat ja võitlejaid.

Fotod:Sergei Stepanov

RUUBEN LAMBUR

13. november 1925 – 16. mai 2024

Ruuben (Rudolf) Lambur sündis 13. märtsil 1925 Harjumaal Järvakandi vallas. Teenis Saksa sõjaväes. Hiljem metsavend. Riigivapi teenetemärgi kavaler, Rakvere valla aukodanik, endine metsavend ja Eesti Endiste Metsavendade Liidu auliige.

Ruuben Lambur, kes tähistas hiljuti oma 98. sünnipäeva, oli Eesti vanim metsavend. Kange ja elujõuline mees elas üle pikad aastad vangilaagris ning tuli eluga välja relvast saadud peahaavast.

91-aastaselt üllitas ta oma esimese mälestusteraamatu, mis tegi temast Eesti vanima noorkirjaniku. Tänapäevaks on juba ilmunud ka “Alutaguse saaga” korduustrükk.

Esimest korda läks Lambur metsa 16-aastasena koos isaga. Lamburi 18- ja 21-aastased vennad olid selleks ajaks juba ära viidud. “Sama aasta novembris lasti nad juba Kaasani vanglas tribunali otsusega maha. Mul ei olnud valikut,” ütles Lambur.

Teist korda sai Lamburist metsavend 1944. aastal jõulude ja uue aasta vahel. “Olime naabripoisiga tüdrukutes ja siis tuli järsku ukse taha müdin. Sõdurid jooksid sisse, küsisid kes sa oled

ja ütlesid, et käisid meid juba otsimas,” meenutas Lambur ning lisas, et see järel pandi nad ree peale ja sõidutati koolimajja.

“Seal oli juba üle 20 mehe niimoodi ära peksitud, et naabrimehe tundsin riiete järgi ära. Palju aega ei läinud, kui mind alla viidi, siis ülesse tulid samasugusena. Mul õnnestus põgeneda nende käest ja siis läks metsavenna elu lahti,” ütles Lambur.

“Külaelanikud ei jätnud meid kunagi tüki leivata. Vanamemmekene võttis lehma ahelikku pidi käe otsa, tuli metsa äärde ja tõi sõna, et venelased on liikumas,” meenutas Lambur metsavenna elu.

“Üks raskemaid hetki oli võitluskaaslaste viimane ahastav pilk. Seda kannad sa eluaeg hinges ja sellest lahti ei saa,” tõdes Lambur pisarsilmi.

Lambur sai kuuliga tabamuse pähe ja tal õnnestus ilma abita ellu jääda. Aga meeletu elutahe ja elujõud aitas Lamburil ka sellest paraneda.

Gulagi jõudis Lambur pärast seda kui NKVD-lased ta 1947. aasta lõpus tabasid. “Ma olin väga kuri, et lasin ennast elusalt kinni võtta, aga mul ei olnud valikut. Mul oli ühe mehega kokku lepitud, et lähen õhtul pimedas tema poole. Kui ma

tuppa astusin karati mulle kahelt poolt kallale, murti käed selja taha, seoti jalad kinni, visati auto kasti ja sõit läks Tartu poole,” jutustas Lambur.

Tribunali otsusega määrati Lamburile 25+5 aastat. Lamburi sõnul ei tohtinud vangilaagris hirmu hinges kanda. “Kunagi seisin Gulagis ühishaua serval. Hukkunud olid seal virnade viisi. Lumi tuiskas vahel kellel jala, kellel pea otsast ära. Käisime neist iga päev mööda teadmisega, et sinu koht on ka seal. Need, kes seda hirmu hinges kandsid, ei pidanud vastu,” selgitas Lambur.

Temast sai pikkadeks aastateks 7. surmalaagri söekaevur. Kõik tema lähedased kas hukati või saadeti samuti vangilaagrisse. Nii hakkaski Lamburi Eestisse ühele tundmatule neiule kirjutama. Pärast 8-aastast kirjavahetust õnnestus Leidal sõita Lamburit vangilaagrisse vaatama.

Lambur ootas pikisilmi enneaegset vabane-mist. Kui seda ei juhtunud, lõpetas ta neiule kirjutamise, et too saaks eluga edasi liikuda. Leida aga kirjutas vastuseid saamata edasi.

Eestisse tagasi jõudis Lambur 1965. aastal 40-aastasena. “Me ootasime mõlemad nii kaua kuni rahvas perroonilt ära läks. Siis jäigi sinna ainult kaks inimest – tema ja mina,” meenutas Lambur. Kuigi Leida pidi teisele mehele minema, ei olnud see Lamburi sõnul tema mure. Leidaga koos elas Lambur surmani.

Taustaks “Ukuaru valss”, jätsid kümned ja kümned inimesed teispäeval Sõmeru keskusehoones hüvasti armastatud vanahärra, endise metsavenna ja vabadusvõitleja Ruuben Lamburiga. Lesk Leida Lambur pani Ruubenile viimsele teekonnale kaasa kollased õied – samasugused, nagu olid olnud need, mida Ruuben oli hoidnud käes nende esmakohtumisel 1965. aastal Tallinnas raudteejaama perroonil.

98-aastaselt igavikku lahkunud Ruuben Lambur toimetas oma koduaias veel elutee viimaselgi õhtul. Vitaalne vanahärra lõhkus iga päev ahju-puudeks vähemalt ühe paku, pidas suvise kalal-käigu plaane ja viskas mõni nädal enne oma lah-kumist nalja, et seab nüüd sammud kasiinosse.

Õöl vastu 16. maid lõppes aga Ruuben Lamburi värvikas ja seiklusterohke elutee.

Mullu novembris tähistati Sõmeru keskusehoones pidulikult Ruuben Lamburi 98. sünnipäeva, nüüd peeti samas paigas tema ärasaamistseremoonia. Pool aastat tagasi lõppes koosviibimine Ruubeni soovil ühislauluga “Mu isamaa armas”, ja sama laulu lauldi sellelgi korral, saateks muusik Jaanus Põlderi kurblik viiul.

Järelehüüdes mainis Kaitseliidu kaplan, Rakvere Kolmainu kiriku õpetaja Tauno Toompuu, et teise maailmasõja lõppedes oli Ruuben Lamburil valida aadete ja põhimõtete või vaikse hääbumise vahel. Ruuben valis aususe ja siiruse ning jätkas, relv käes, metsavennana võitlust okupantide vastu.

“Ruuben kirjutas sellest oma raamatus ja rääkis mitmel korral noortele, kuidas pärast raskelt haavata saamist metsas lamades tundus talle elu mõttetut – kodu ja kodumaa hävitatud, vennad tapetud, isa-ema Siberisse surema saadetud,” kõneles Toompuu. “Kust ta võttis lootuse ja jõu edasi elada sellisel hetkel? Aga Ruuben leidis selle. Ja elas veel nii, et temas ei olnud kibestumist ega raevu. Ta muide ei maininud kunagi nimeliselt enda äraandjaid, ta ei teinud neile seda rõõmu, et näidata end vihasena.”

Tauno Toompuu lausus oma hüvastijätukõnes veel, et Ruuben Lamburi missiooniks oli lugusid rääkida ja kirjutada. “Oma elu kõrghetke saavutas ta alles kõrges eas, kui tema mälestustele tekkisid tänuväärased kuulajad,” sõnas Toompuu.

Ruuben Lambur võitles Teises maailmasõjas kommunistlike okupantide vastu. Seejärel jätkas ta võitlust metsas, kuni 1947. aastal tabati ja saadeti vangilaagrisse Venemaale Mordvasse.

Laagris tutvus Ruuben Lambur kirja teel Vaost pärit Leidaga, kellega tekkis armastus. Kui Ruuben vangilaagrist viimaks 1965. aastal vabanes, jäi ta oma armastatuga kokku kuni elu lõpuni.

Ruuben Lambur sängitati aupaukude saatel Tõrma kalmistule.

VABALE EESTILE TRUU SURMANI

HILDA SABBO**29. aprill 1930 – 7. mai 2024**

On lahkunud inimene, kelle elu oli pühendatud eesti rahvale selliselt, et kommunistide kuriteod 20. sajandil eestlaste ja paljude rahvaste hävitamisel saaksid täiel määral avalikuks.

Hilda Sabbo sündis Venemaal Põhja-Kaukaasias Uus-Eesti külas Elbruse mäe jalamil. Kaheksa-aastaselt lõpetas ta esimese kooliaasta emakeelses koolis. Siis tabas eesti küla täielik häving. 28. juulil 1938 vahistati öösel kõik küla eesti mehed. Kokku oli neid 96.

Absurdseid süüdistusi eitanud eestlasi piinati Krasnodaris julmalt. Neist suurem osa lasti maha oktoobris-novembris 1938. Hukatute seas olid Hilda isa ja kaks onu. Tema sugulasi oli ohvrite seas kokku 25. Need olid Venemaa suure punase terrori aastad 1937–1938, mil kümneid vähemusrühvaid hävitati ja nende emakeelsed koolid kaotati. 1. septembril 1938 läks Uus-Eesti külas kooli 20 eesti last, kes ei osanud vene keelt. Ent kool oli üleöö saanud venekeelseks. Eesti kooliõpetajad, Hilda onud Arnold ja August olid juba vahistatud ning nad hukati Krasnodaris samal aastal.

Venemaal hävis 497 eesti küla. Tänapäevaks on teada vaid üks eesti küla Siberis. See oli genotsiidikuritegu eestlaste vastu Venemaal.

Hilda õppis hiljem Tšerkessi meditsiinikoolis, mille lõpetas 1951. aastal ja temast sai meedik. 1952. aastal õnnestus Hildal koos emaga pääseda esivanemate kodumaale ja tema töökohaks sai Elva haigla. 1962. aastast sai Hilda Sabbost Eesti Punase Risti Keskkomitee osakonnajuhataja. 23 aastat Punases Ristis töötamist andis palju kogemusi ja hiljem uurimistööks vajalikke kontakte.

Hilda Sabbo oligi Eestis esimeste seas, kui ta Gorbatsõvi avalikustamise ajal pääses 1988. aastal Krasnodaris KGB arhiivi, et lapsepõlves hävitatud koduküla eestlaste saatuses selgust saada. Ammutanud arhiivist täieliku ülevaate, avaldas ta 1990. aastal esimese raamatu pealkirjaga „Häving“. Kuid ta ei piirdunud uurimistöö saavutatud tulemusega, vaid seadis endale eesmärgiks paljastada kommunistliku terroririigi kuritegusid nii palju kui võimalik ning see teadmine edastada maailma avalikkusele.

1990. aasta suvel oli Hilda Sabbo Moskvas ja oskas kokku saada peaarhivaari Rudolf Pihhojaga ning mõttekaaslastega Venemaa Memoriaalist. Algas tutvus Moskva arhiividega. 1991. aasta suvel oli Hilda jälle Moskvas, kaasas toonase valitsuse liikme Klaara Halliku kiri R. Pihhojale

uurimistööks arhiivides. Pärast Eesti iseseisvuse taastamist 1991. aastal sõlmiti Tallinnas Eesti Arhiiviameti ja Venemaa Föderatsiooni Arhiiviameti vahel koostööleping. Tallinnas oli kohal Venemaa arhiiviameti juht Rudolf Pihhoja, kes oli pärit Venemaa eestlaste perest.

Juba 1992. aastal, kui president B. Jeltsini seadusega massirepressioonide kohta kaotati keelud salajaste dokumentidega tutvumiseks, oli H. Sabbo kohe Moskvas arhiiviameti juhataja jutul. R. Pihhoja korraldusega sai Hilda Sabbo loa töötada takistamatult Moskva arhiivides seni salastatud dokumentidega. Suurimaks avastuseks oli ülimalt salastatud Poliitbüroo erikaust J. Stalini, V. Molotovi jt Poliitbüroo liikmete allkirjadega kinnitatud kuritegelikest otsustest. H. Sabbo sai arhiivist ametliku loa dokumentide avaldamiseks. Ta jagas otsekohe saadud informatsiooni kõigiga, kes olid teda toetanud. Need olid Riigikogu Jaan Krossi komisjon, Vabariigi Presidendi Kantselei, Memento Liit, K. Pätsi muuseum, Venemaa Memoriaal jt. Tema töö sai rahvusvahelise kõlapinna, sest hõlmas kuritegelikku režiimi tervikuna. Näiteks Katõni tragöödia Poola ohvitseride massimõrvaga. Maha salatud ja natside kuriteoks kuulutatud tegu sai 5. märtsil 1940 Poliitbüroos tehtud otsuse avalikustamise järel lõplikult selgeks. Poolas sai dokument teatavaks just H. Sabbo kaudu ja tema teeneid tunnustati Poola riikliku ordeniga.

Paari aasta jooksul, kõige soodsamal ajal kogutud suur dokumentide kogu ilmus trükis alates 1996. aastast raamatute sarjas nimetusega „Võimatu vaikida“. Kokku ilmus aastaks 2005 seitse köidet. Nendes on hukatud inimeste nimekirju kõigist Venemaa eri rahvustest. Eestis avalikustati esimesed saladokumentid ajalookonverentsil märtsis 1994. Konverentsi korraldasid Eesti Memento Liit ja Eesti Muinsuskaitse Selts koostöös J. Krossi ORURK-i komisjoniga. Aprillis 1994 oli riiklik komisjon saladokumente kasutades koostanud esimese kokkuvõtte eestlaste hävitamisest Venemaal. Nüüd on see tekst avaldatud 2022. aastal raamatus „Venemaa eestlased XX sajandil“. See on Hilda Sabbo viimaseks jäänud, 12. raamat. 2000. aastal Vilniuses toimunud rahvusvahelisel

avalikul kommunistlike režiimide kuritegude tribunali olid kohal 23 riigi esindajad. Eesti kodanike ühenduste liikmena osales Hilda Sabbo. Ta esitas 13. juunil 2000 toimunud istungil tribunali tunnistajana ja süüdistajana veenvad dokumendid kommunistide kuritegudest Venemaal ja Eestis. Hilda Sabbo esitas tribunali süüdistuse Uus-Eesti küla eestlaste hävitamises. Sellele oli lisatud 20 allkirja hukatute lastelt. H. Sabbo andis tribunali üle neli köidet sarjast „Võimatu vaikida“. Nendes raamatutes on ligi tuhat dokumenti kuritegeliku Nõukogude süsteemi tegevusest.

Kokku on Hilda Sabbo avaldanud trükis 12 raamatut. Neist viimane – „Venemaa eestlased XX sajandil“ ilmus 2022. aastal. 92-aastaselt töövõime ja erksa vaimu säilitanud autor teeb selle raamatuga kokkuvõtte oma elutööst. Lõpetuseks ta kirjutab: „Olen imestanud, kui palju eesti rahvas on üle elanud ja ikka püsima jäänud. See on tark ja andekas rahvas. Olen tänulik kõikidele autoritele, kes on uurinud ja avaldanud Venemaa eestlaste lugusid. Olen tänulik neile, kes andsid loa oma töö minu raamatus avaldada. Olge terved, ma tänan teid kõiki! Need lood kokku ongi meie ühine läbipõimunud ajalugu.“

Hilda Sabbo on osalenud ka kommunismi kuritegusid kajastavate dokumentaalfilmide loomisel, nagu näiteks Irene Lääne „Ma tahaksin kodus olla“ või ka Imbi Paju „Tõrjutud mälestused“. President Lennart Meri hindas kõrgelt Hilda Sabbo teeneid ajaloolise tõe selgitamisel. 1997. aastal pälvis ta Riigivapi III klassi teenetemärgi ning sai toetust presidendi kultuurirahastult.

Hilda Sabbo oli Eestis kahtlemata suurim kommunistlike režiimide kuritegude paljastaja, nende kuritegude avalikustaja kogu maailma jaoks. Lapsena kogetud genotsiid andis temale hämmastava elujõu vastupanuks kurjusele. Samal ajal oli ta omandanud haruldase oskuse olla õigel ajal õiges kohas ja kohtuda õigete inimestega. Hilda on eestluse elujõu parim näide. Mälestus temast püsib üle põlvede.

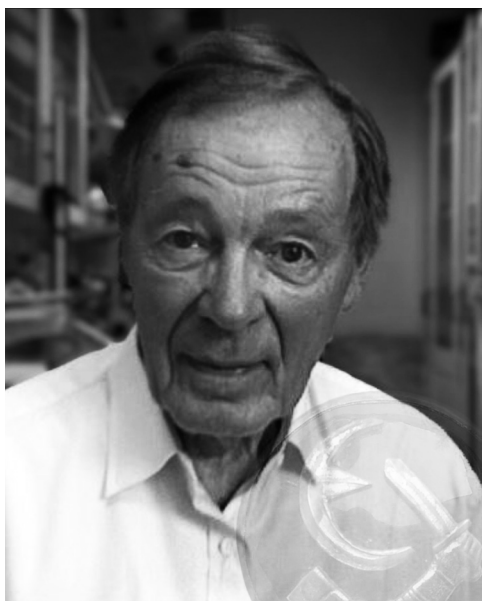
Memento Tallinna Ühendus
MTÜ Konstantin Pätsi Muuseum

VABALE EESTILE TRUU SURMANI

HARRI MUTVEI

20. detsember 1925 – 1. juuni 2024

Sündis Tallinnas, õppis Reaalkoolis.

Astus vabatahtlikuna Soome mereväkke novembris 1943, teenis rannakaitses, valvekaatril ja soomuslaeval „Väinämöinen“. Vabastati teenistusest 18. septembril 1944, läks edasi Rootsi.

Lõpetas Uppsala ülikooli, kaitses doktorikraadi bioloogia-paleontoloogia alal.

Oli õppejõud Uppsala ja Stockholmi ülikoolis, intendant ja osakonnajuhataja Riiklikus Loodusloomuuseumis, töötas seal kõrge vanuseni.

Oli külalisprofessor mitmes ülikoolis, uuris tänapäeva- ja fossilseid molluskeid, avaldas ligi 200 teadustrükist.

VABALE EESTILE TRUU SURMANI

ARVO SALUMÄE

24. november 1927 – 17. jaanuar 2024

Käesoleva aasta algul lahkus meie hulgast 97. eluaastal endine lennuväelane Arvo Salumäe. 21. veebruaril 1944 astus vabatahtlikuna lennuväkke, läbis Liibavi (Liepāja) lennukoolis motoristide kursuse. Väljaõpe lühenes seoses halveneva olukorraga Narva rindel, õppursõdurid viidi üle Pärnu lennuväljale, juunis 1944 Rahklasse (Järvamaal). Sellel lennuväljal asus öiste pommitajate üksus, Salumäest sai 1. staffeli motorist. Septembris 1944

taganes üksus Saksamaale. Salumäe osales langevarjurite väljaõppel Taanis, seejärel oli õhutõrjes Dortmundis ja kevadel 1945 Hamburgis liitus Eesti Diviisiga. Oli sõja lõpupäevil Eesti Diviisi koosseisus Sileesia rindel, tegi läbi „Tšehhi pörgu“ ja vene sõjavangistuse. Osales aktiivselt Eesti Vabadusvõitlejate Liidu lennuväeveteraanide sektsioonis ja Sõjaaegsete Eesti Lennuväelaste Ühenduses.

VABALE EESTILE TRUU SURMANI

2024

**PALJU
ÕNNE!**

APRILL

Lembit Noor

Kuno Raude

MAI

Janek Tammisto

Uno Tallmeister

Heino Vompa

Lembit Laurent

Kaido Petermann

Virge Aas

Jüri Kask

Uno Muutra

Taivo Möller

Endel Roosipõld

Jüri Pääsuke

JUUNI

Jaan Arula

Enn Peterson

Jaan Harina

Alar Mägi

Jaak Puura

Eesti Vabadusvõitlejate Liit õnnitleb Marina Rebast 85. juubeli puhul.

Infolehe toimetus: H. Ojalo – toimetaja, küljendus ja trükk – Grano OÜ, fotode autor – Aare Hindremäe

Eesti Vabadusvõitlejate Liit

Address: Toompea 8, Tallinn, 10130

Kontakt: Tel. 666 04 30

e-post: vabadusvoitlus@hot.ee

http://www.evvl.ee

